

A kínai Machiavelli

2010 március 03. Flag

Szöveg méret

90
Mentés

- 0

Értékelés kiválasztása Még nincs értékelve

Mérték

Kína az utóbbi években Konfucius-lázban ég:

az ókori bölcs emlékhelyein rendezett ünnepségeken gyakran megjelennek a pártvezet?k, rendszeresen szerveznek nemzetközi Konfucius-konferenciákat, az „els? tanítóról” nevezték el a nemzeti kulturális

intézményeket, s a vezetés egyéb gesztusokkal is igyekszik az évezredes konfuciánus eszmények örökösének beállítani magát.

Pedig Kína sosem volt teljesen konfuciánus állam.

Kínában a Konfucius-kultusz legutóbbi megnyilvánulása az volt, hogy egyik napról a másikra levették a mozik m?soráról az Avatar cím? amerikai sci-fit. A lépést a csekély érdekl?déssel magyarázták, azonban mindenki tudta, hogy másról van szó: a holdújév el?tti szezonban mutatták be a legújabb nagy költségvetés? – állami támogatással készült – történelmi tablót, a Konfuciust. A film sikerét és népnevel? hatását azonban veszélyeztette, hogy a közönséget jobban érdekelte a kék óriáslények szabadságharca. (Persze az Avatarnál az is gondot jelenthetett, hogy túl sok párhuzam adódik a film negatív szerepl?i és a Kínában tízmilliókat földönfutóvá tev? ingatlanfejleszt?k között.)
A Konfucius-kultusz viszonylag új jelenség a kommunista Kínában. Mao Ce-tung idején mindent megtettek a bölcs emlékének elpusztításáért, tanítását „feudálisnak”, „reakciósnak” min?sítették. Mao volt az utóbbi két évezredben az els? kínai vezet?, aki nyíltan vallotta, hogy a konfucianizmusnál közelebb áll hozzá annak nagy ókori ellenlábasa, a legizmus. Az a tanítás, amelyre a kínaiak nem túl büszkék – ám amely mindig is meghatározta mindennapjaikat.

Amikor a Kr. e. I. évezred derekán létrejöttek a kínai filozófiai iskolák, a birodalom még korántsem volt egységes, területén kisebb-nagyobb fejedelemségek osztoztak. Az államok folyamatos élet-halál harcot vívtak egymással, miközben saját területükön belül is meg kellett küzdeniük a maguk kiskirályaival. A z?rzavaros id?szak olyan nagy hatással volt a népre, hogy a politikai gondolkodók f? kérdése azóta is ez: hogyan lehet fenntartani a rendet? Miként lehet elkerülni a káoszt? Ez a probléma Kínában örök. Amikor a jelenlegi pártf?titkár-államelnök, Hu Csin-tao a „harmonikus társadalom” jelszavát t?zte zászlajára, egy két és fél ezer éves eszméhez nyúlt vissza.
Az els? ismert filozófus, Konfucius a Kr. e. VI–V. században úgy válaszolt a kérdésre, hogy felvázolt egy ideális államot és társadalmat, amely szerinte már létezett a múltbeli aranykorban. Ez az eszményi állam olyan, mint egy nagy család, amelyben a családf? bölcs és emberséges, a tagok pedig engedelmesek és becsületesek. A konfuciusi berendezkedésben fontos szerepet játszanak az erények: mindenkinek megvan a maga helye, s mindenkinek rendelkeznie kell azokkal az erényekkel, amelyeket a pozíciója megkövetel. Így az állam zökken?mentesen m?ködik, a vezet?k jóindulattal, igazságosan kormányoznak, az alattvalók pedig engedelmesen követik ?ket. A feladatok megfelel? ellátásához az embereknek folyamatosan m?velniük kell magukat, hogy elsajátítsák és tökéletesítsék magukban a konfuciánus erényeket. A küls? rend tehát az uralkodó és az alattvalók bels? értékein múlik.

Konfucius, az idealista nem számíthatott sok sikerre a maga korában, s hamarosan újabb gondolkodók jelentek

meg, hogy a jó kormányzásra vonatkozó tanácsokkal lássák el a fejedelmeket. Közülük kiemelkednek a legisták, akiknek tanításait Han Fej-ce, a „kínai Machiavelliként” emlegetett Kr. e. III. századi filozófus foglalta össze.
A kínaiul – némileg megtéveszt? módon – „törvénykez?k iskolájának” nevezett irányzatot (innen ered a nyugati legizmus elnevezés) jórészt nem elméleti filozófusok, hanem gyakorlati politikusok képviselték, akiket csak az utókor sorolt be egy iskolába. Han Fej-ce maga is az egyik uralkodócsalád tagja volt, s csak azért nem viselt hivatalt, mert dadogott, így nem tudott részt venni az ékesszólást megkövetel? udvari vitákban. Szónoklatok helyett inkább írásba foglalta gondolatait, amelyek terjedelmes, 55 fejezetes könyvben maradtak fenn. El?dei nyomán Han Fej-ce olyan politikai filozófiát dolgozott ki, amely a korabeli Kínában forradalmian új volt: lényegében ? alkotta meg a totalitárius kínai hivatalnokállam elméletét.
Han Fej-ce egyik kiindulópontja az, hogy a régi aranykorhoz képest a gazdasági-társadalmi viszonyok megváltoztak, így az akkori kormányzati módszerek nem alkalmazhatók. Malthus el?tt több mint kétezer évvel kiszámolta, hogy míg a népesség exponenciálisan növekszik (? családonként öt gyerekkel számolt), a természeti er?források nem gyarapodnak, így óhatatlanul konfliktusok keletkeznek, amelyek nem oldhatók meg a régi eszközökkel.
A másik alaptétel szerint az ember eredend?en rossz. Az emberi természetet egyes konfuciánusok is rossznak tartották, de szerintük éppen emiatt van szükség nevelésre, kultúrára, erényekre, hiszen er?feszítéssel az emberek megjavíthatók. Han Fej-ce azonban éppen ellenkez? következtetésre jutott: szerinte nem is érdemes az ember megjavítására törekedni, mert az, hogy erényes-e valaki, úgysem lényeges a társadalom és az állam számára.
Han Fej-ce harmadik kiindulópontja az, hogy egyedül az a fontos, arról érdemes egyáltalán gondolkodni, hogy mi hasznos az uralkodó hatalma szempontjából. Rend, stabilitás, jólét – ami hosszú távon az alattvalók érdeke is – ugyanis csak er?s központi hatalommal biztosítható.
A fentiekb?l kiindulva Han Fej-ce az ideális államot a konfuciánusokkal szemben nem családként, hanem bonyolult, személytelen gépezetként írja le, amelyben mellékesek az egyes alkatrészek bels? tulajdonságai, csak az számít, hogy megfelel?en ellátják-e feladatukat. Az egyik legfontosabb eszköz ennek biztosítására a jutalmak és büntetések rendszere. Az emberek természetüknél fogva önz?k, s csak az érdekli ?ket, hogy megszerezzék azt, ami jó nekik, illetve elkerüljék azt, ami rossz. Így aztán könnyen manipulálhatók: ha az állam számára hasznos tevékenységükért jutalmat, a károsakért pedig büntetést helyezünk nekik kilátásba, akkor mindig az állam érdekei szerint fognak cselekedni. Így a jutalmak és büntetések „két fogantyújával” – vagyis a törvényekkel – az emberek könnyen mozgósíthatók az uralkodó céljainak érdekében.
Saját hivatalnokait is szoros felügyelet alatt kell tartania az uralkodónak: nem családi kapcsolatok, hanem teljesítmény alapján kell kineveznie ?ket, munkájukat folyamatosan ellen?riznie kell, hiba esetén meg kell ?ket büntetnie. Minden helyi hatalomnak a központtól kell származnia, független területek vagy intézmények nem alakulhatnak ki, így a helyi adminisztrációt sem h?bérurakra, hanem elmozdítható tisztvisel?kre kell bízni.

A legista rendszerben nincs helye sem a családi kötelmeknek, sem a hagyományoknak, sem a konfuciánus erényeknek, mivel ezek mind keresztezhetik az uralkodó érdekeit. Ezért el kell vetni a múltba forduló konfuciánusok és a többi iskola tanításait, hiszen azok nemcsak hogy használhatatlanok, de károsak is, mert összezavarják a népet.
Ha pedig sikerül kialakítani a köznép és a hivatalnokok irányításának és ellen?rzésének mechanizmusát, akkor az uralkodónak tulajdonképpen nincs is több dolga. Mindez stabilitást biztosít az államnak is, hiszen ha történetesen tehetségtelen uralkodó kerül trónra – ez pedig a tapasztalatok alapján gyakran megtörténik –, a rendszer akkor is magától m?ködik, a fejedelem képességei nem befolyásolják a hatékonyságát. Mindezek alapján tehát a legisták célja egy olyan államszervezet megteremtése volt, amely mindent az uralkodó akaratának és érdekeinek rendel alá, ugyanakkor kiszámíthatóságával stabilitást biztosít az alattvalóknak is – ami szintén az uralkodó érdekét szolgálja.

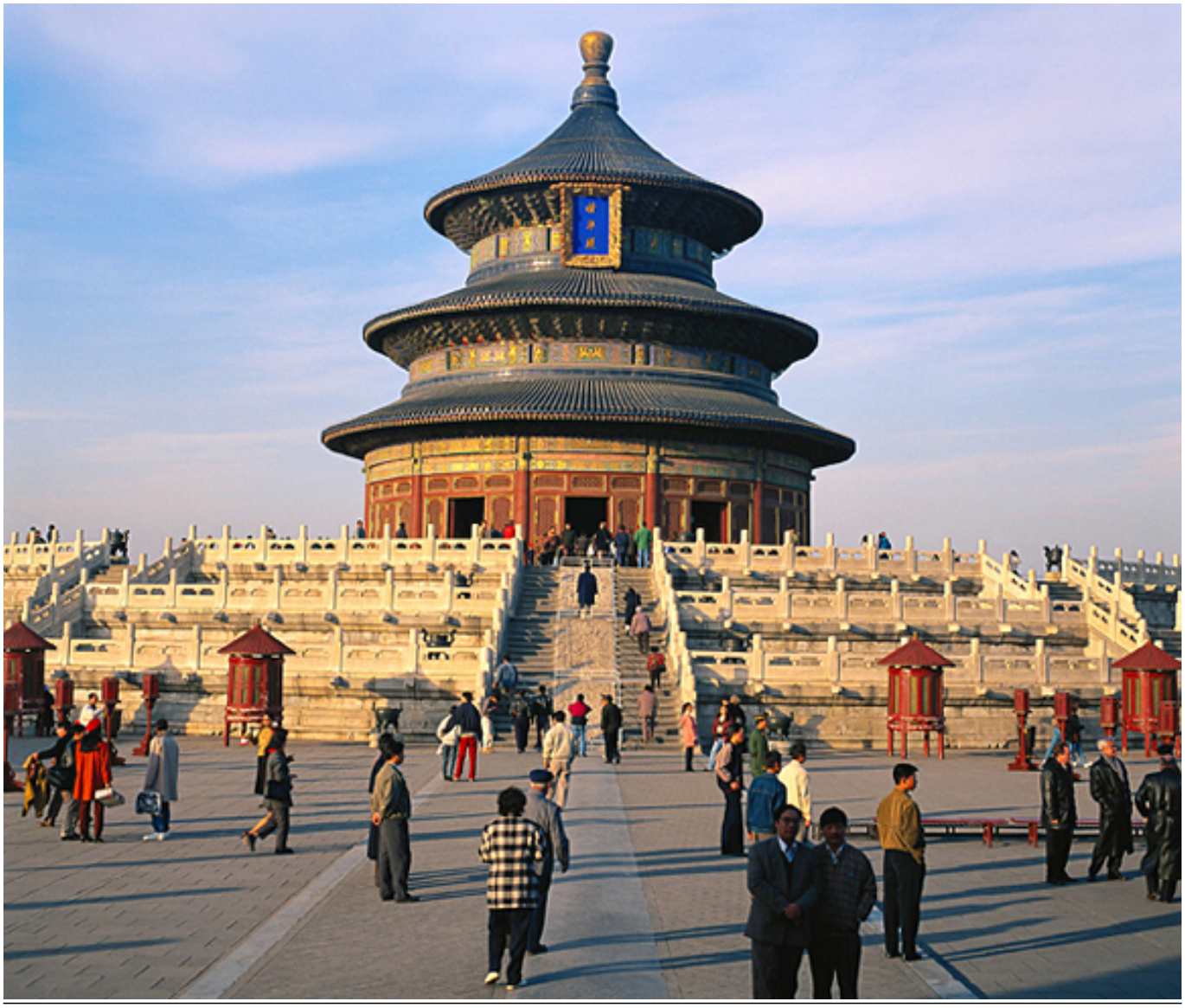
A legizmus nem számíthatott sikerre azokban az államokban, ahol a helyi hagyományok, az örökletes arisztokrácia érdekei, a h?bérúr–vazallus viszony gúzsba kötötték az uralkodókat. A kínai világ perifériáján azonban több olyan fejedelemség is megjelent, amely tudatosan vagy öntudatlanul legista szellem? berendezkedést épített ki. Ezek közül kiemelkedett a Csin állam, amely a saját területén letörte a nemesség hatalmát, szigorú, részletes, mindenkire érvényes törvényeket vezetett be, hatékony besúgóhálózatot épített ki, s a kor leger?sebb hadseregét tartotta fegyverben. Csinben mindent a fejedelem és a hadsereg érdekeinek rendeltek alá, s ez meghozta gyümölcsét: a katonaállam egymás után megsemmisítette összes riválisát, s Kr. e. 221-ben Csin uralkodója megalapította a Kínai Császárságot, az els? egységes kínai birodalmat.
A szigorú központosítást és a legista kormányzati módszereket a csinbeli „els? császár” kiterjesztette egész Kínára, a vele szembeszálló konfuciánusokat megölette, könyveiket t?zre vettette, ám túl sok érdeket sértett ahhoz, hogy uralma tartósan fennmaradjon. A Csin-dinasztiát alig 15 évnyi uralkodás után felkelések sora söpörte el.

Hosszú, szívós küzdelemben a Csin helyére lép? Han-dinasztia alatt a konfuciánus írástudóknak sikerült átvenniük a hatalmat Kína szellemi élete és kormányzata fölött, s a Kr. e. II. század közepén az egyik császár a konfucianizmust megtette hivatalos államideológiává. Innent?l fogva két évezreden keresztül a mindenkori hivatalnokok a konfuciánus klasszikusokat tanulmányozták – vizsgázniuk is kellett bel?lük –, s az erényekr?l, családról, jó kormányzásról, önmérsékletr?l szóló konfuciusi szentenciákat hirdették. A legistáknak soha nem bocsátották meg a konfuciánus tudósok csinbeli üldözését és a könyvégetést, így Han Fej-ce tanait gy?lölet és megvetés övezte – legalábbis tudós körökben.

Ám mindez csak a felszín volt: a hatalmas birodalmat képtelenség lett volna pusztán az idealista konfucianizmus segítségével kormányozni, ráadásul a császárok is hajlottak rá, hogy id?r?l id?re meger?sítsék saját hatalmukat, akár a kiterjedt hivatalnokapparátussal szemben is. Így kimondatlan kompromisszum született: a birodalom eszmei alapját a konfucianizmus adta, de a gyakorlatban megmaradt a nagyfokú központosítás, a nép és a hivatalnokok szoros ellen?rzése, a széthúzó er?kkel szembeni kíméletlen fellépés, a szigorú törvénykezés.

Csak éppen a mindennek a módszertanát el?ször kidolgozó legizmust nem volt ildomos emlegetni – a kemény kormányzati módszereket belemagyarázták a konfuciánus klasszikusokba, így azok mindenki számára elfogadhatók voltak. Az így kialakított névleg konfuciánus, a valóságban kevert eszmerendszer aztán szinte páratlan stabilitást adott a birodalomnak: a Kínai Császárság 1911-ig fennállt, s a világtörténelem egyik legtartósabb államalakulatának bizonyult.

Uralmuk kezdetén a kínai kommunisták élesen elítélték a konfuciánus hagyományokat, s igyekeztek a múltat végképp eltörölni. Más kérdés, hogy a társadalomnak az állam(párt) alá rendelése és totális mozgósítása, az eltér? vélemények elhallgattatása, az emberek szoros ellen?rzése éppoly régi hagyomány volt Kínában, mint például a nagycsaládok konfuciánus rendszere. Mao – aki egyébként nagy klasszikus m?veltséggel rendelkezett – id?nként utalt is rá, hogy egyik példaképe Csin „els? császára”, a nagy legista egyesít?, birodalomépít?.

Mao halála után, a „reform és nyitás” kezdetével, azonban a kommunista pártnak új legitimációs er?re volt szüksége, ennek egyik forrása pedig az addig eltörölni szándékozott múlt lett.

A kínai vezet?k rájöttek, hogy sokkal jobban járnak, ha a tagadás helyett éppen hogy meger?sítik a dics? múlthoz való köt?dést, s a kínai birodalmi hagyományok örökösének tekintik magukat. Helyreállították a kulturális forradalom alatt megrongált m?emlékeket, sorra mutatják be a történelmi szappanoperákat és filmeket, tömegével jelennek meg a történelmi témájú könyvek, folyóiratok, képregények, számítógépes játékok, s a beszédekben is egyre gyakrabban találkozunk egy-egy klasszikus kínai bölcsességgel. Mint láttuk, újjáélesztették az évezredes Konfucius-kultuszt is, hiszen a tekintélytiszteleten, önmérsékleten, közérdeken alapuló ?si tanítás remekül megfelel a mai szükségleteknek is.

A legizmus már ritkábban kerül szóba – ám Han Fej-ce szelleme továbbra is ugyanúgy jelen van Kínában, mint az elmúlt kétezer évben bármikor.

Salát Gergely, mno.hu

Ajánló